

mokba felvett különféle fogalomkategóriák számától nem függ a keresés hatékonysága, ha a kereső csak a kategóriák jellegét ismeri. A teljesítmény növeléséhez a keresőnek ismernie kell az egyes kategóriákon belül a szűkebb, speciális fogalmakat is, mikor keresőkérdését megfogalmazza.

A referátumok *formai kérdései* voltaképpen ezek terjedelmével és nyelvhasználatával kapcsolatosak. A terjedelem — mint láttuk — nincs közvetlen hatással a keresés hatékonyságára. A referátumok másik formai kérdése, a nyelvhasználat viszont — a referátumok tartalmához hasonlóan — szoros kapcsolatban van a keresés hatékonyságával.

Mivel a fogalmak nyelvi jelek, a szavak útján jutnak szerephez a referátumokban és a keresésben, a referátumokba felveendő fogalmak megválasztásával kapcsolatban mondottak számos vonatkozásban a nyelvhasználatra is irányadók.

A referátumok megfogalmazásánál kézenfekvő, hogy az szorososan kövesse a dokumentum szerzőjének nyelvhasználatát, az általa használt fogalmak nyelvi kifejezőit. Ha ez nem követelmény, a referátátóknak meg kell határozniuk, hogy a referátumokban szereplő fogalmak, szavak koordinálva legyenek-e valamilyen index szókészletével. Ha igen, az is meghatározandó, hogy a kiválasztott szavak megismételjék vagy kiegészítsék-e az index vonatkozó szavait. A különböző referálási irányelvek megalkotói egyetértenek bizonyos nyelvhasználati módok kizárásával, azt azonban vitatják, hogy a szavak használatában a következetesség vagy a változatosság a célszerűbb-e.

A referátumok nyelvhasználatával kapcsolatban a fő érdek az, hogy a használt szavak a lehető legjobban megfeleljenek a keresők által egy-egy témára vonatkozóan használni szokott szavaknak. Ezen a téren eddigi ismereteink nem elegendőek, további behatóbb vizsgálatok szükségesek. A referátum szövegében a fogalmakat célszerű nem egy, hanem több szóval megjelölni, ha erre lehetőség kínálkozik. A szinonimák alkalmazása a fogalmak jelölésére minden bizonnyal javítani fogja a keresést, bár az írás minősége romlani fog. A referátumok olvasóit ugyanis zavarhatja, ha egy-egy fontos fogalmat több szóval jelölnek.

Azok, akik a következetességet támogatják a szavak megválasztásában, több eszközt, illetve

módszert javasolnak. Így pl. a szerző nyelvhasználatának követését, indexek, speciális névszóalakjegyzékek, intézmények neveit stb. tartalmazó jegyzékek használatát.

Ennek ellenére még nem kellőképpen igazolódott, hogy a keresés szempontjából a következetesség vagy a változatosság jelent-e nagyobb előnyt. A kísérleteknek e téren még nagy szerepük lehet. Az sem bizonyosodott be, hogy a dokumentumok szerzőinek nyelvhasználatát a legcélszerűbb-e a referátumok megszövegezésénél, mivel a használók ettől eltérő módon is megfogalmazhatják kötetlen szövegű kérdéseiket.

Kézenfekvő viszont, hogy az indexek, tezaszók szókincsének szavait kiegészítő szavak használata kedvező a referátumokban: a referátumok voltaképpen így terjesztik ki az indexelés nyújtotta keresést. Fontos követelmény, hogy olyan kategóriák fogalmai, mint a földrajzi vagy intézményi nevek, szabványosított formában kerüljenek be a referátumokba, ez feltétlenül javítja a keresés eredményességét. Ugyancsak fontos a következetesség a szóformák alkalmazásában, pl. a brit keresők számára a szavaknak a brit helyesírás szerinti felvétele a gépi olvasásra szánt referátumok szövegébe.

Azok a nyelvhasználati módok, amelyek alkalmazását a referálási irányelvek meghatározói általában is helytelenítik, illetve kizárják, valóban megnehezítik a gépi keresést, így helytelen a referátumban a tagadó szóformák használata (pl. beteg helyett "nem egészséges"), vagy a szavak ismételtetése stb.

Hogy a referátumok elkészítésénél érvényesített következetesség végeredményben hogyan érinti a keresés eredményességét, ma még nem tisztázódott eléggé, de az bizonyos, hogy a felveendő fogalmak és nyelvi megfelelőik, a szavak gondos megválasztása és ellenőrzése csakis javítja az eredményességet, főleg akkor, ha a keresők maguk is tájékozottak a fogalmak és szavak kiválasztásának módjáról és szempontjairól.

/FIDEL, R.: The possible effect of abstracting guidelines on retrieval performance of free-text searching. = *Information Processing and Management*, 22. köt. 4. sz. 1986. p. 309–316./

(Balázs János)

A referátumkészítéssel kapcsolatos amerikai országos szabvány

Az USA-ban mintegy 40 országos szabvány segíti az információs ipar korszerűsítési törekvéseit.

Ezek közül az egyik legfontosabb az *Amerikai Országos Szabványügyi Intézet* (American National

Standard Institute = ANSI) újabban megerősített – ANSI Z39.14 jelzetű – szabványa a referátumok készítéséről. A szabvány pályafutásával – az 1971. évi eredeti kiadásával, 1979. évi módosításával és újabb felülvizsgálatával – kapcsolatos “események” igen figyelemreméltóak a szabványalkotás történetében, illetve a referátumok jelentőségének növekedésében, korszerűsítésében. A szabvány egyébként teljes összhangban van a publikációkkal és a dokumentációval kapcsolatos referátumokra vonatkozó ISO 214-1976 jelzetű nemzetközi szabvánnyal, ami nagyrészt annak is köszönhető, hogy mindkét szabványt előkészítő, illetve kidolgozó munkacsoport vezetője ugyanaz a személy, *B. H. Wei* (Exxon Research and Engineering Co., USA) volt.

Tudvalevő, hogy a referátumok létrejöttüket – a találmányokhoz hasonlóan a szükségleteknek köszönhetik, és nemcsak a másodlagos (szekunder) irodalmi termékek fontos típusának tekinthetjük őket, hanem az elsődleges (primer) irodalomra vonatkozóan kritikai szerepet betöltő termékeknek is. Az online adatbankokban a (gépileg olvasható) referátumok szövegén keresztül történő keresés jelentőségüket tovább növeli a dokumentumok szerzői és használói közötti információátvitelben. E jelentősnövekedés mértéke attól is függ, hogy előkészítésük és megírásuk mennyiben felel meg a korszerű követelményeknek.

A szóban forgó szabvány célja, mint azt már 1971. évi eredeti kiadás is hangsúlyozza, annak elősegítése, hogy mindegyik dokumentum leglényesebb tartalma gyorsan és pontosan megismerhető legyen mind az elsődleges irodalom olvasói, mind pedig a másodlagos szolgáltatások használói számára. Ezt a gyors megismerést az segíti elő, ha a dokumentum szerzője művét sokatmondó címmel és jó kivonattal látja el, szem előtt tartva, hogy művéből sokan nem olvasnak el egyebet, mint a címét és kivonatát (referátumát).

A szabvány tehát elsődlegesen a szerzőket és a szerkesztőket segíti a valóban hasznos kivonatok el-

készítésében. De ezenkívül a referáló szolgáltatások személyzetének és az elsődleges irodalom egyéb fel dolgozóinak munkáját is támogatja.

Tartalma az alábbiak szerint tagolódik:

1. *Alkalmazási kör és definíciók*
2. *Cél és használat*
3. *A dokumentum tartalmának tárgyalása*
4. *Előadásmód és stílus*
5. *További információk*

Függelék: kivonatpéldák

A szabvány tengelyében természetesen a dokumentum tartalmának ismertetése áll. Ennek a résznek a bevezető sorai utalnak arra, hogy sok szakterületen az olvasók már hozzászórtak ahhoz, hogy a referátum az eredeti dokumentumban tárgyalt célkitűzések, módszerek, eredmények és következtetések summázatát adja. A kísérletekkel kapcsolatos közlemények a legtöbbször valóban ezek szerint a részletek szerint elemezhetők, de a referátumokban az optimális sorrendiség azoktól a használóktól is függhet, akik részére a kivonatok (referátumok) elsősorban készülnek.

Az ANSI-szabványok 5 évig maradnak érvényben, ezután felül kell vizsgálni őket. A felülvizsgálat eredményeképpen vagy erősítést nyernek, vagy módosítják őket, vagy pedig elvesztik hatályukat. Az ANSI Z39.14 szabványt a felülvizsgálat kapcsán – mint már szó volt róla – megerősítették, azonban bírálat is érte. Nevezetesen az, hogy a szabvány nem határozza meg kielégítően az olyan dokumentum kivonatolásának módját, amelyek nem kísérletekről szólnak, ide sorolva a szabványokat is. Ez felveti egy másik szabvány szükségességét, amely arra lenne hivatva, hogy szabályozza ezeknek az eltérő közlemény- és kiadványkategóriáknak a referálását.

/HALL, D. M.: *Writing abstracts: the American National Standard. = Bulletin of the American Society for Information Science, October/November 1986. p. 35./*

(Balázs János)

Könyvbeszerzés igényekre? A Sussex Egyetem Könyvtárának tapasztalatai

Az angliai *Sussex Egyetem Könyvtárában* a könyvek kölcsönzési forgalma alapján módosították az állománygyarapítási politikát. Ez az “igény vezette” állományfejlesztés a megszorított pénzügyi lehetőségek ellenére is lehetővé tette az olvasók jobb ellátását, mégpedig a jövő szükségleteinek különösebb sérelme nélkül.

Háttéradottságok, körülmények

Az említett könyvtár centralizált szolgáltatásokat nyújt az egyetemnek, amelynek 4400 hallgatója van. A könyvtár állománya meghaladja az 500 000 kötetet, ebből 45 000 kötet nagy olvasottsága miatt csak rövid-lejáratra kölcsönözhető, 4500 kötet pedig